

УДК 631.223:636.74

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ І МЕТОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КОЕФІЦІЄНТА КОРИСНОЇ ДІЇ СФЕРО-ГЛОБОЇДНОГО СУХАРНОГО СИНХРОННОГО КАРДАННОГО ШАРНІРА

Пилипець М.І

Саньоцький А.М

Тернопільський національний технічний університет,

В роботі запропоновано метод розрахунку коефіцієнта корисної дії сферо-глобоїдного сухарного синхронного карданного шарніру з умови балансу потужностей і запропоновано шляхи його підвищення.

Method of calculating the coefficient efficiency of cardan joint from conditions of balance capacity and the ways it increases are offered in the paper.

Постановка проблеми

Карданний шарнір являється важливим вузлом карданної передачі будь-якої сільськогосподарської машини. Важливим параметром карданного механізму є коефіцієнт корисної дії (к.к.д.), який вказує на доцільність використання всієї карданної передачі. Для збільшення значення к.к.д. сферо-глобоїдного сухарного синхронного карданного шарніру необхідно зменшувати втрати на тертя, а це як правило зменшення спрацювання його поверхонь які труться, а отже, збільшення віддачі потужності, що передається карданом і, відповідно, збільшення продуктивності. Таким чином к.к.д. для карданного шарніру один з основних параметрів, що характеризує його працездатність, а тому його дослідження та розроблення методики розрахунку являється актуальним як для проектування так і для експлуатації карданної передачі.

Аналіз останніх досліджень

Питаннями дослідження коефіцієнту корисної дії карданної передачі займалися автори: Вахламов В. К. [1], Беккер А.Х., Вагнер Н.Р., Вебстер Н.В., Дода Д.Х. [2] та інші. Авторами виведені формули для розрахунку коефіцієнта корисної дії одинарного асинхронного карданного шарніру, наведені математичні залежності параметрів поступальної кінематичної пари в шліцьовому з'єднанні карданної передачі, однак не наводяться методики розрахунку к.к.д. сферо-глобоїдних сухарних синхронних карданних передач, не враховуються при визначенні к.к.д. карданної передачі умови балансу потужностей що передаються карданним шарніром.

Робота виконується у відповідності до координаційного плану з питань науки і техніки України, розділу «Машинобудування» на 2010-2014 роки.

Формулювання мети доповіді

Метою даної роботи є дослідження умов роботи сферо-глобоїдного сухарного синхронного карданного шарніру та розроблення методики розрахунку к.к.д. карданної передачі.

Виклад основного матеріалу

Коефіцієнт корисної дії сферо-глобоїдного сухарного синхронного карданного шарніра з наявністю тертя-ковзання можна розрахувати із умови балансу потужностей, які передаються карданним шарніром.

Припустимо, що момент опору на вихідному валу карданного шарніра є постійним, так само як і постійною є кутова швидкість її обертання. Визначимо необхідний обертовий момент на вхідному валу при постійній кутовій швидкості. Їх співвідношення у кожен момент часу дасть миттєвий к.к.д., а усереднене значення – середній к.к.д. шарнірної передачі.

Внаслідок симетрії системи розподіл зусиль на вхідній та вихідній ланках буде однаковим і симетричним. На вхідному валу діє обертовий момент, який забезпечує рух системи та перемагає момент від сил тертя сферичних кулачків. Аналогічно глобоїдний сухар передає момент для обертання веденої ланки і подолання моменту сил тертя сферичних кулачків. Втрати енергії на тертя відбуваються у двох ланках, вважатимемо їх рівними внаслідок симетрії системи, однакової якості поверхні та умов мащення.

Позначимо обертовий момент у глобоїдному сухарі через T , момент ведучої ланки T_1 , а момент веденої ланки T_2 .

Умови балансу потужностей зі сторони ведучої ланки:

$$\begin{aligned}T_1\omega &= T\omega + W_f; \\T_2\omega &= T\omega - W_f;\end{aligned}\quad (1)$$

де W_f – потужність сил тертя у кожній із ланок.

Потужність сил тертя визначимо через швидкість переміщення по колу сферичних кулачків відносно глобоїдного сухаря.

Сила тертя кулачка по поверхні становитиме:

$$F = \mu \frac{T}{2R \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right)}.\quad (2)$$

Відповідно, для двох кулачків енергія втрат становить:

$$W_f = 2FR \frac{d\beta}{dt};\quad (3)$$

де β – кутове зміщення кулачка відносно його початкового положення.

Для визначення кута β скористаємося формулою, яка визначає кут між двома векторами. За перший вектор візьмемо горизонтальну вісь X , за другий – пряму, що з'єднує центр кола із точкою на колі. Для інших точок зміна кута β буде аналогічною.

Запишемо рівняння векторів:

$$\begin{aligned}\mathcal{E}0 &= \{R, 0, 0\}; \\ \mathcal{E}1 &= \{X_1, Y_1 - Y_s, Z_1 - Z_s\}.\end{aligned}\quad (4)$$

Кут між векторами, після перетворень, визначиться за формулою:

$$\cos\left(\frac{\alpha}{2} + \beta\right) = \frac{X_1}{R}. \quad (5)$$

Виконавши підстановки та перетворення, формула (5) набуде вигляду:

$$\cos\left(\frac{\alpha}{2} + \beta\right) = \cos\left(\frac{\gamma}{2}\right)\cos\left(\frac{\alpha}{2}\right) - \sin\left(\frac{\gamma}{2}\right)\sin\left(\frac{\alpha}{2}\right)\cos(\omega t) + \frac{\cos\left(\frac{\alpha}{2}\right)}{\cos\left(\frac{\gamma}{2}\right)}\left(1 - \cos\left(\frac{\gamma}{2}\right)\right)\sin^2(\omega t) \quad (6)$$

Визначимо кутову швидкість переміщення кулачка глобoidною поверхнею, продиференціювавши за часом формулу (6) і застосувавши певні перетворення:

$$\frac{d\beta}{dt} = -\omega \sqrt{1 - \left[\cos\left(\frac{\gamma}{2}\right)\cos\left(\frac{\alpha}{2}\right) - \sin\left(\frac{\gamma}{2}\right)\sin\left(\frac{\alpha}{2}\right)\cos(\omega t) + \frac{\cos\left(\frac{\alpha}{2}\right)}{\cos\left(\frac{\gamma}{2}\right)}\left(1 - \cos\left(\frac{\gamma}{2}\right)\right)\sin^2(\omega t) \right]^2} \quad (7)$$

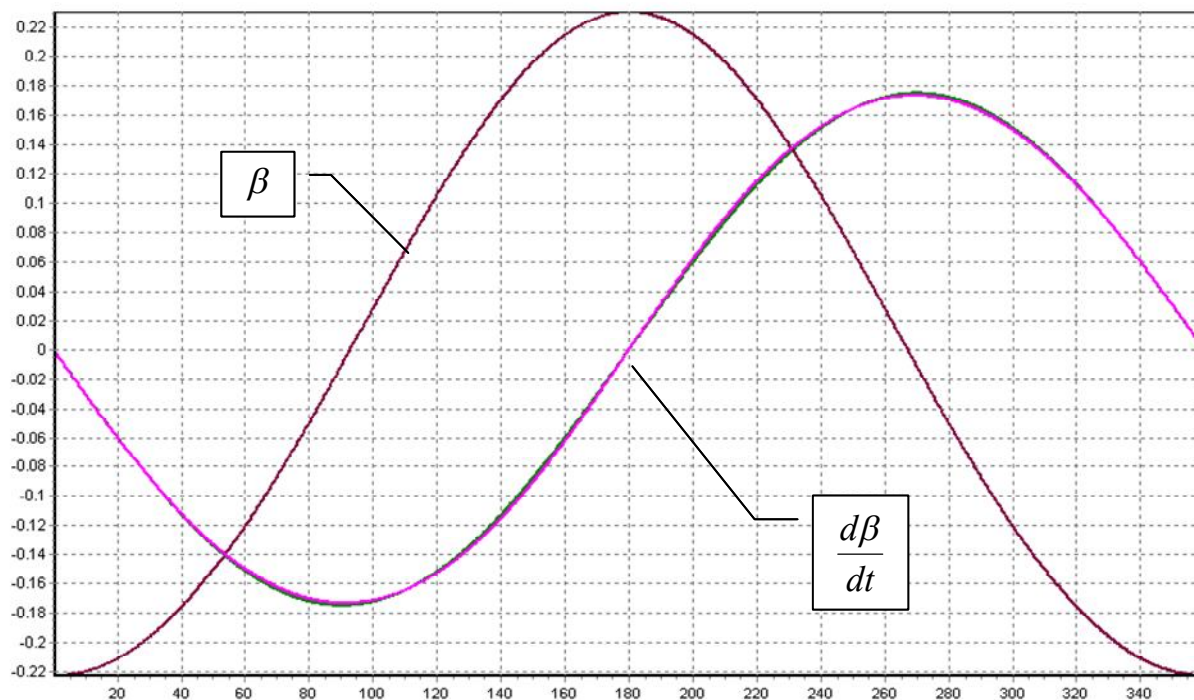

Рис. 1. Зміна кута β і кутової швидкості $\frac{d\beta}{dt}$ від кута повороту ведучої ланки (при $\alpha = 140^\circ$, $\gamma = 20^\circ$, $\omega = 1$).

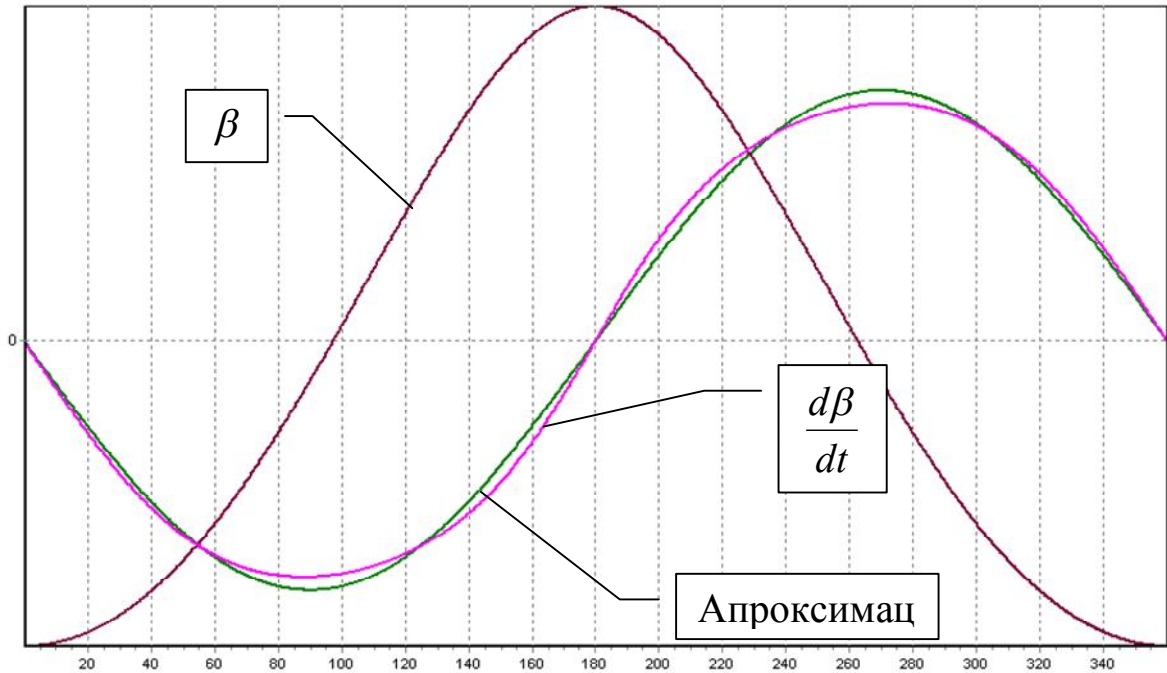

Рис. 2. Зміна кута β і кутової швидкості $\frac{d\beta}{dt}$ від кута повороту ведучої ланки (при $\alpha = 140^\circ$, $\gamma = 50^\circ$, $\omega = 1$).

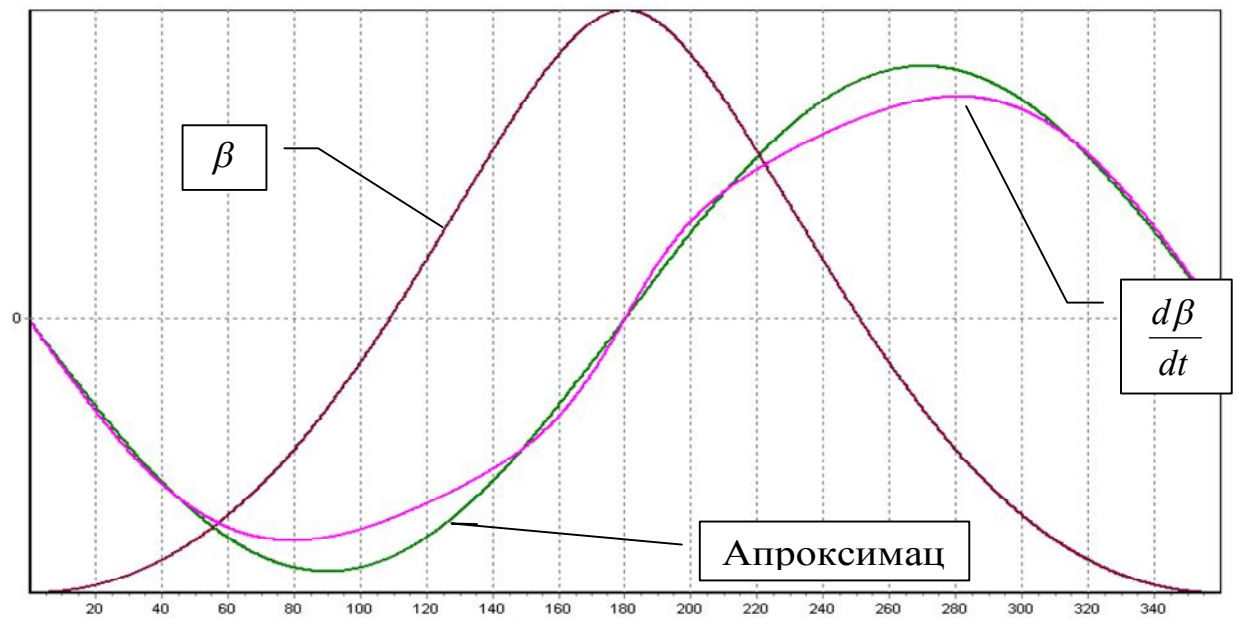

Рис. 3. Зміна кута β і кутової швидкості $\frac{d\beta}{dt}$ від кута повороту ведучої ланки (при $\alpha = 100^\circ$, $\gamma = 50^\circ$, $\omega = 1$).

Отримана формула (7) досить складна для аналізу, тому побудуємо графіки, які показують зміну кутової швидкості ковзання сфер поверхнею глобоїда (рис. 1 - 3).

На рис. 2 і 3 зображено криву, яка пропонується для апроксимації дійсної залежності швидкості від кута повороту у вигляді

$$\beta = \frac{\gamma}{2} \omega \sin(\omega t) \quad (8)$$

Як видно із графіків, при кутах $\alpha \geq 140^\circ$ і $\gamma \leq 20^\circ$ крива, яка апроксимує формулу (7) майже не відрізняється від дійсної залежності. Її можна використати для аналізу коефіцієнта корисної дії передачі.

При збільшенні кута відхилення γ та зменшенні кута охоплення α (рис. 2, 3) апроксимаційна формула значно відхиляється від виразу (7), але загальні висновки, що будуть отримані з використанням апроксимаційної формули (8), будуть справедливими і для цих випадків.

Загальний коефіцієнт корисної дії передачі можна записати у вигляді:

$$\eta = \frac{T_2 \omega}{T_1 \omega} = \frac{T\omega - 2FR\beta}{T\omega + 2FR\beta} \quad (9)$$

У випадку застосування апроксимаційної формули вираз (9) набуде вигляду:

$$\eta = \frac{2 \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right) - |\mu\gamma \sin(\omega t)|}{2 \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right) + |\mu\gamma \sin(\omega t)|} \quad (10)$$

Формула (10) дає миттєве значення коефіцієнта корисної дії в залежності від кута повороту. Графік к.к.д. зображено на рис. 4.

З виразу (10) випливає, що у карданному шарнірі може відбутись заклинювання, коли чисельник у формулі к.к.д. стане від'ємним. Числове значення кута відхилення γ , отримане із формули (10), дозволяє визначити співвідношення між параметрами карданного шарніра,

щоб уникнути заклинювання:

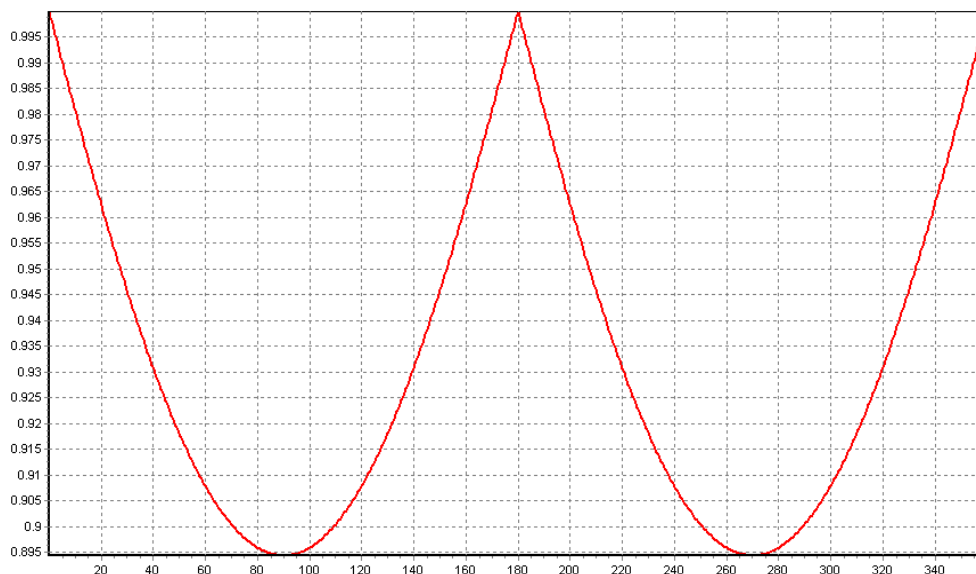
$$\gamma \leq \frac{2 \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right)}{\mu} \quad (11)$$

Отже, чим більший коефіцієнт тертя і менший кут охоплення вилкою глобоїдного сухаря, тим гірші умови роботи карданного шарніра, менший к.к.д. і малий допустимий кут відхилення веденої ланки.

Усереднений коефіцієнт корисної дії визначається як інтеграл з формули (1) за часом на половині періоду обертання з підстановкою у формулу (9):

$$\bar{\eta} = \frac{\pi \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right) - \mu\gamma}{\pi \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right) + \mu\gamma} \quad (12)$$

Величина, обчислена за формулою (12) дає можливість оцінити ефективність роботи карданного шарніра на цілому періоді обертання і вказує шляхи до підвищення к.к.д.

Рис. 4. Графік к.к.д. сферо-глобoidного сухарного синхронного карданного шарніра при $\mu=0,3$, $\alpha = 140^\circ$, $\gamma = 20^\circ$

Висновки

Запропонована методика обчислення к.к.д. сферо-глобoidного сухарного синхронного карданного шарніра дає можливість забезпечувати підвищення к.к.д. в процесі проектування шляхом зменшення кутового відхилення γ і коефіцієнта тертя μ , а також збільшення кута охоплення сферичних кулачків α до максимально можливого. Конструктивне обмеження, що накладається кінематикою запропонованої передачі полягає у тому, що сумарний кут не повинен перевищувати 90° , тобто: $\frac{\alpha}{2} + \frac{\gamma}{2} \leq 90^\circ$.

Література

1. Вахламов В.К. Автомобили: Конструкция и элементы расчета /– М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 480 с
2. Беккер А.Х., Вагнер Н.Р., Вебстер Н.В., Дода Д.Х. и др. Проектирование универсальных шарниров и ведущих валов.-Л.: Машиностроение, Ленингр. отд., 1984. 463 с.